

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

Кафедра історії України, археології та краєзнавства


(підпис)
"ЗАТВЕРДЖУЮ"
Завідувач кафедри

(прізвище та ініціали)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РИТОРИКА

Спеціальність 081 «Право»

Освітня програма 08 «Право»

2020 – 2021 навчальний рік

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № 1 від 01 вересня 2020 року

Розробники: Юда Лариса Анатоліївна, кандидат пед. наук, доц. кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>08 Право</u> (шифр і назва)	За вибором	
Модулів – 4	Спеціальність: (професійне спрямування): 081 Право	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		2020-й	2021-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____		Семестр	
(назва)		1-й	
Загальна кількість годин - 90		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 8-9	Освітньо-кваліфікаційний рівень: «Бакалавр»	18 год.	
		Практичні, семінарські	
		12 год.	
		Лабораторні	
		год.	
		Самостійна робота	
		60 год.	
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: екзамен / залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 30% до 70%

Програма вивчення навчальної дисципліни «Риторика» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 081 «Право».

«Риторика» є дисципліною за вибором. Опанування даною дисципліною сприяє формуванню риторичної компетенції здобувачів освіти, навчає прийомів підготовки та виголошення промови. У процесі навчання риторики, окрім цільового та змістовного компонентів, увага приділяється опануванню понять, термінів, правил, законів риторики, їх розвитку в різні історичні епохи.

Конспективний виклад теоретичних основ риторики доповнюється методичними рекомендаціями, завданнями та вправами. Саме вони допомагають здобувачам освіти виробити та закріпити необхідні риторичні вміння й навички. Майбутній фахівець, який володіє риторичними знаннями, навичками й уміннями, почуватиме себе впевнено у різних ситуаціях ділового, соціального та професійного спілкування.

Навчальна дисципліна «Риторика» розрахована для здобувачів освіти першого курсу бакалаврату (II-й семестр) включає 18 лекційних і 12 практичних годин, а також 75 годин самостійної роботи.

У змісті курсу можна виділити два змістові модулі:

Змістовий модуль 1. Основні етапи становлення і формування риторики.

Змістовий модуль 2. Практичне красномовство.

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	3,5	
Кількість годин:	105	
- лекції	16	
- практичні / семінарські	14	
- лабораторні		
- індивідуальні завдання		
- самостійна робота студента	75	

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни "Риторика" є сформувати уявлення здобувачів освіти про риторику як елемент культури, розкрити загальні особливості мовленнєвої поведінки, навчити майбутніх фахівців вільно висловлювати свої думки, будувати промову відповідно до комунікативної ситуації.

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

- вивчення загальної теорії, історії риторики, ораторського мистецтва, красномовства;
- з'ясування функцій мовлення та спілкування, їх складових;
- дослідження загальних ознак мовної культури та елементів художності мовлення;
- оволодіння навичками підготовки та публічного виголошення промов;
- оволодіння технікою мовлення у єдності її елементів;
- опанування особливостями юридичної риторики.

Очікувані результати навчання

Здобувачі освіти повинні сформувати необхідні загальні та професійні компетентності відповідно до вимог освітньої програми:

Шифр згідно ОПП	Компетентності
ЗК 3	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
ЗК 4	Здатність спілкуватися державною мовою як усно так і письмово.
ЗК 6	Навички використання комунікаційних технологій.
ЗК 7	Здатність оволодівати сучасними знаннями.
ЗК 8	Здатність бути критичним і самокритичним.
ЗК 9	Здатність працювати в команді.
ЗК 10	Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
ЗК 13	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку

	права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.
СК 11	Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

Тематичний план курсу

Змістовий модуль 1. Основні етапи становлення і формування риторики

Тема 1. Предметна сфера сучасного ораторського мистецтва

Місце і роль риторики в системі гуманітарних наук. Роль курсу в становленні національної мовної особистості. Ораторська культура – фундамент професіоналізму в гуманітарній сфері діяльності. Поняття про стилі спілкування.

Мета вивчення навчальної дисципліни "Риторика". Предмет риторики та її основні завдання. Функції риторики. Значення риторики для майбутньої професійної діяльності правників. Структура та зміст навчальної дисципліни "Риторика".

Закони риторики: концептуальний закон, закон моделювання аудиторії, стратегічний закон, тактичний закон, мовленнєвий закон, закон ефективної комунікації, системно-аналітичний закон.

Основоположні розділи класичної риторики: інвенція, диспозиція, елокуція, меморія, акція.

Тема 2. Історичний розвиток риторики і красномовства

Міфологія красномовства. Риторика Стародавнього світу (Месопотамії, Єгипту, Індії, Ірану, Китаю). Античне красномовство в Греції та Римі. Красномовство Давньої Греції як не від'ємна ознака політика, судді, державця. Ораторство Горгія, Платона, Демосфена, Сократа, Аристотеля. Риторика елінської Греції. Риторика стародавнього Риму. Риторика Цицерона, оратор Гай Юлій Цезар. «Золотий вік красномовства».

Тема 3. Розвиток ораторського мистецтва в Україні

Витоки давньоукраїнського красномовства. Риторика Київської Русі. Найбільш відомі оратори Київської Русі – Іларіон, Климент Смолятич та Кирило Туровський. Видатна проповідь Іларіона „Слово про закон і благодать”.

Українське красномовство XIII – XVIII ст. Київська школа риторики XVII – XVIII ст. Українське красномовство. у вітчизняній духовній культурі. Митрополит Петро Могила – богослов і ритор.

Риторика в Києво-Могилянській академії. Симеон Полоцький і Феофан Прокопович. Г.С.Сковорода – майстер піітики й красномовства.

Українське ораторство XIX – XX ст. Піднесення академічного й судового красномовства в Росії в XIX ст. (О. Мерзляков, М. Сперанський, М. Кошанський, К. Зеленський). І. Я. Франко як видатний промовець.

Тема 4. Види красномовства та сфери його застосування

Жанри ораторського мистецтва: академічний, урочистий, політичний, судовий, церковно-богословський, соціально-побутовий.

Основні види промов. Типи промов за знаковим оформленням. Промови, які читаються за конспектом. Промови, які готуються заздалегідь і вчать напам'ять. Імпровізовані промови (експромти).

Типи промов за знаковим оформленням. Промови, які читають за конспектом. Промови, які готують заздалегідь, але не вчать напам'ять. Промови, які готують заздалегідь і вчать напам'ять. Імпровізовані промови (експромти).

Змістовий модуль 2. Практичне красномовство

Тема 5. Методика підготовки та виголошення промови

Типи промов за знаковим оформленням. Промови, які читають за конспектом. Промови, які готують заздалегідь, але не вчать напам'ять. Промови, які готують заздалегідь і вчать напам'ять. Імпровізовані промови (експромти).

Підготовка промови та культура оратора. Промова як дослідження: вибір теми, складання плану, процес збирання матеріалу, запис промови, тренування, види питань.

Композиція ораторського твору: вступ, основна частина, висновки.

Логічні та психологічні засади промови. Логічні докази оратором своєї правоти: система логічних доказів (індукція та дедукція, аналогія), застосування оратором законів логіки, основні види логічних помилок.

Психологічні докази оратором своєї правоти: психологічна налаштованість аудиторії, врахування бажань і сподівань слухачів. Логічна та психологічна мотивація. Відповіді на питання.

Елементи художності та літературні прийоми в мові оратора. Художньо-словесний образ і закони його творення. Звуковий рівень тексту. Лексичний рівень тексту. Літературна норма та мовні помилки. Стилiстичний рівень тексту.

Імідж оратора: його вигляд, погляд, жестикуляція, міміка, володіння голосом. Врахування особливостей місця промови. Бесіда. Психологічні аспекти діалогу. Основні види бесід: невимушена дружня бесіда, проблемна бесіда, ознайомча бесіда, світська або салонна бесіда, ділова бесіда, інформаційна бесіда, застільна розмова.

Тема 6. Структура ораторського твору

Етапи підготовки ораторської промови. Структура ораторського виступу.

Предмет і зміст усного публічного виступу. Вибір теми. Збір матеріалу. Вступ. Основна частина. Висновки. Текст виступу та його параметри. Початок виступу. Логічність розвитку теми. Способи завершення промови. Тема, вид і цільова установка промови.

Логічні та емоційні засади промови. Логічна та мовленнєва культура оратора. Композиція і стиль виступу оратора.

Елементи художності та літературні прийоми в мові оратора. Взаємодія оратора з аудиторією. Полемічне мистецтво оратора.

Тема 7. Юридичне красномовство: жанри і специфіка

Загальна характеристика судового красномовства. Діяльність відомих вітчизняних судових ораторів, жанрова специфіка судового красномовства як одного з видів риторики, особливості звинувачувальних та захисних промов, їх роль у професійній діяльності майбутніх юристів.

Формування уміння складати власні промови — обвинувальні й захисні; розвиток об'єму і довготривалості пам'яті, уважності, спостережливості; виховування почуття відповідальності за власні слова й учинки.

Тема 8. Мистецтво переконання

Переконання – ключовий аспект у діяльності юристів. Уміння переконувати. Врахування соціально-психологічних властивостей аудиторії.

Основні параметри аналізу аудиторії: кількість слухачів і їх розташування у приміщенні, соціальний склад аудиторії з виділенням ключових груп, тобто тих на кого спрямована промова, розподіл слухачів за статтю та віком, особливі інтереси адресата, його характер, виховання, освіта, смаки, симпатії, антипатії та заборонені теми, причина зібрання людей і план їх подальших дій, інтереси і потреби друзів і супротивників слухачів, можливі питання з боку слухачів.

Мовні ролі трьох основних рівнів: статусні, ситуаційні, миттєві. Мистецтво суперечки. Правила ведення цивілізованого спору. Види суперечок за соціальною ознакою: дискусія, диспут, дебати, полеміка.

Види суперечок за мовною метою: для з'ясування істини, для переконання опонента, для перемоги, тобто повалення опонента при свідках заради їх переконання, як самоціль.

Структура курсу

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	Разом	у тому числі					Разом	у тому числі				
		л	пр	лаб.	інд.	срс		л	пр	лаб.	інд.	срс
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1.												
Тема 1. Предметна сфера сучасного ораторського мистецтва	7	2				5						
Тема 2. Історичний розвиток риторики і красномовства	12	2				10						
Тема 3. Розвиток ораторського мистецтва в Україні	14	2	2			10						
Тема 4. Види красномовства та сфери його застосування	14	2	2			10						
Разом за змістовим модулем 1	47	8	4			35						
Змістовий модуль 2. Назва												
Тема 5. Методика підготовки та виголошення промови	14	2	2			10						
Тема 6. Структура ораторського твору	16	2	4			10						
Тема 7. Юридичне красномовство: жанри і специфіка	14	2	2			10						
Тема 8. Мистецтво переконання	14	2	2			10						
Разом за змістовим модулем 2	58	8	10			40						
Усього годин	105	16	14			75						

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Розвиток ораторського мистецтва в Україні	2
2	Види красномовства та сфери його застосування	2
3	Прийоми, методи та етапи підготовки промови	2

4	Структура ораторського твору	2
5	Елементи художності та літературні прийоми в мові оратора	2
6	Юридичне красномовство: жанри і специфіка	2
7	Рольова гра на одну із обраних тем (судовий процес, промова прокурора, промова адвоката)	2
	Разом:	14

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Становлення національної мовної особистості. Підготувати повідомлення про психолінгвальну природу мовної особистості.	5
2	Ораторське мистецтво Давнього Світу <i>Теоретичні питання:</i> 1. Домінування риторичного начала в жанровому складі шумерської літератури. 2. Судове красномовство Давнього Єгипту. 3. Індійські веди. 4. Політична риторика Давньої Індії. 5. Поняття Високого Неба Конфуція. Завдання: підготовка проєкту, який включає теоретичну доповідь (5-6 хв.), мультимедійну або відеопрезентацію.	10
3	Розвиток ораторського мистецтва в Україні <i>Теми наукових повідомлень:</i> «Ораторське та літературне мистецтво Кирила Туровського»; «Києво-Могилянська академія як центр розвитку вітчизняної риторики»; «Феофан Прокопович – основоположник української риторики»; «Становлення української юридичної риторики у ХІХ столітті»; «Риторичне мистецтво в сучасній Україні». Завдання: підготовка проєкту, який включає теоретичну доповідь (5-6 хв.), мультимедійну або відеопрезентацію. Мультимедійна презентація від 8 до 15 слайдів.	10
4	Види красномовства та сфери його застосування <i>Завдання для самостійної роботи:</i> Прочитайте статтю: Самойлова І.В. Подвойська О.В. Лексичні особливості політичних промов // Філологічні науки. Книга 1. С.235–238. Знайдіть приклади різних видів промов. Ознайомтесь з текстами промов і проаналізуйте їх по схемі.	10
5	Прийоми, методи та етапи підготовки промови <i>Завдання для самостійної роботи:</i> – кожному здобувачу освіти необхідно обрати тему майбутнього виступу (тема може бути обрана як самим здобувачем, так і запропонована викладачем); – розробити план майбутньої промови;	10

	<ul style="list-style-type: none"> – зібрати відповідний темі матеріал, скласти конспект промови; – розмітити текст знаками партитури; – роботу представити на практичному занятті. 	
6	<p>Структура ораторського твору Завдання для самостійної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – знайдіть в Інтернеті відеоприкладі емоційних прийомів, законів логіки, психологічної і логічної мотивації; – знайдіть приклади застосування елементів художності та літературних прийомів в мові оратора; – проілюструйте свої відповіді на практичному занятті. 	10
7	<p>Юридичне красномовство: жанри і специфіка Завдання для самостійної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – вивчити досвід проведення рольових ігор з риторики на юридичну тематику; – розробити рольову гру з використанням юридичної риторики (виступ в суді адвоката, прокурора, учасників процесу); – представити рольову гру на практичному занятті. 	10
8	<p>Мистецтво переконання Завдання для самостійної роботи:</p> <ul style="list-style-type: none"> – виголосити промову на одну із обраних тем (промова обов'язкова складова заліку); – взаємоаналіз підготовлених т виголошених промов. 	10
Усього годин на самостійну роботу		75

Методи навчання

Словесні (лекція, бесіда, розповідь), наочні (відеозаписи, аудіо записи, схеми, структури, таблиці), практичні (метод виконання вправ, трудової дії), ігрові (використання елементів рольових, пізнавальних ігор), методи контролю і самоконтролю (модульна контрольна, поточне опитування, виконання самостійної роботи).

Методи контролю

Поточний контроль рівня знань студентів

Його завданням є перевірка вивченого по шукачам освіти матеріалу, визначення ступеня його засвоєння, вироблення навчальних та дослідницьких навичок, формування вміння самостійної роботи з текстами та спроможності їх осмислення і інтерпретації; а також вироблення навичок письмової та усної самопрезентації.

Поточний контроль здійснюється за трьома напрямками:

- контроль за систематичністю та активністю роботи на практичних заняттях;
- контроль за виконанням завдань для самостійного опрацювання поза рамками аудиторних занять;
- контроль за рівнем засвоєння та творчого опрацювання у вигляді індивідуальних завдань (практична робота, майстер-класи).

Підсумковий контроль знань студентів

Здійснюється наприкінці вивчення курсу у формі заліку. Здобувач освіти допускається до підсумкового контролю за умови виконання не менш як на задовільну оцінку усіх проміжних форм контролю, передбачених поточним семестровим навчальним планом.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання на завершальному етапі. Форма проведення заліку – комбінована.

Засоби діагностики успішності та якості навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання можуть бути:

- залік;
- наукові повідомлення
- студентські проекти, презентації та виступи на практичних заняттях, наукових заходах, кураторських і виховних годинах;
- усна відповідь;
- самостійна письмова робота;
- участь у рольових іграх;
- інтерактивні заходи за участю здобувачів освіти;
- командні проекти;
- різні жанри промов;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- творча робота студентів, участь у творчих проектах;
- персональні досягнення студентів в галузі риторики;
- обов'язковий заліковий публічний виступ.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА РЕЙТИНГОВОЮ СИСТЕМОЮ

Модулі	I	II	Разом (балів)
Бали	0 – 50	0 – 50	0 – 100
Відвідування лекційних занять	0 – 4	0 – 4	0 – 8
Контрольні роботи	0 – 4	0 – 4	0 – 8
Практичні заняття	0 – 10	0 – 25	0 – 35
Самостійна робота	0 – 21	0 – 28	0 – 49
Разом			0 – 100

Критерії оцінювання знань студентів за вимогами ЄКТС:

- а) відповідь на практичному занятті (до 5 балів)**
- б) самостійна робота (до 7 балів)**
- в) контрольна робота (до 4 балів)**

Відповідь на практичному занятті оцінюється за наступними критеріями:

5 балів – студент у повному обсязі опрацював програмний матеріал, основну і додаткову літературу, має глибокі й міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями у вирішенні практичних завдань, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження і переконувати інших, здатний презентувати власне розуміння питання. Відповідь на занятті супроводжується демонстрацією наочності або проведенням власного майстер-класу, мультимедійної презентацією. Практичне завдання виконане повністю відповідно до встановлених вимог.

4 бали – студент у повному обсязі опрацював програмний матеріал, основну і додаткову літературу, має глибокі й міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями у вирішенні практичних завдань, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні

судження і переконувати інших, здатний презентувати власне розуміння питання. Практичне завдання виконане, але відсутня наочність.

3 бали – студент вільно володіє навчальним матеріалом, формулює нескладні висновки, може узагальнювати набуті знання і частково застосовувати їх у вирішенні практичних на достатньому рівні. Практичне завдання виконане частково та має несуттєві помилки.

2 бали – студент загалом самостійно відтворює програмний матеріал, може дати стислу характеристику питання, але у викладеному матеріалі є істотні прогалини, є певні неточності як у відтворенні матеріалу, так і у висновках, аргументація низька, використання набутих знань у вирішенні практичних завдань на низькому рівні. Практичне завдання виконане поверхово без урахування встановлених вимог.

1 бал – студент з допомогою з конспекту відтворює програмний матеріал, але у викладеному матеріалі є істотні прогалини, є невиконані завдання, не може зробити висновки, низька аргументація, використання набутих знань у вирішенні практичних завдань на низькому рівні. Практичне завдання виконане поверхово без урахування встановлених вимог.

Самостійна робота з курсу «Риторика» включає ведення конспекту практичного заняття, виконання письмових та творчих завдань, підготовку відеопрезентацій та доповідей для їх супроводу, проведення рольових ігор та участь у них, проголошення залікової промови.

Самостійна робота оцінюється від до 7 балів.

Ведення конспекту практичного заняття оцінюється за наступними критеріями:

- повнота, охайність і грамотність ведення конспекту;
- наявність теоретичного матеріалу (рукописний варіант) практичного заняття;
- виконання тестів і практичних завдань відповідно до теми практичного заняття.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	
60 – 67	E		
35 – 59	Fx	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Методичне та технічне забезпечення

1. Навчальна програма
2. Робоча програма навчальної дисципліни
3. Методичні матеріали до практичних занять
4. Теми питань для самостійного опрацювання.
5. Перелік питань на підсумковий контроль знань (екзамен).
6. Персональний комп'ютер.
7. Мультимедійний проектор.

Рекомендовані джерела інформації Основна література:

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Риторика: навчальний посібник. Львів: Світ, 2001. 240 с.
2. Бутенко Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні: підручник. Видання 2-ге. Київ: КНЕУ, 2006. 384 с.
3. Вандишев В.М. Риторика: екскурс в історію вчень і понять: Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2006. 264 с.
4. Кацавець Р. Ораторське мистецтво. Підручник. Київ: Алеута, 2015. 238 с.
5. Коваленко С.М. Сучасна риторика: Навчально-практичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2007. 184 с.
6. Лісовський П.М. Суспільна риторика: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2012. 244 с.
7. Мова української юриспруденції: Навчальний посібник. Харків: «Право», 2020. 330 с.
8. Навчально-методичний посібник з курсів «Основи риторики» та «Професійна риторика» / укл. Гузенко І.І. – Львів, 2014. – 328 с.
9. Мова української юриспруденції / Пивоваров В.М., Єрахторіна О.М., Лисенко О.А. Харків: Право, 2020. 330 с.
10. Олійник О.Б. Основи ораторської майстерності: Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2010. 181 с.
11. Олійник О.Б. Риторика: Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2009. 170 с.
12. Олійник О.Б. Сучасна ділова риторика: Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2010. 166 с.
13. Ораторське мистецтво: підручник / М.П.Требін, Г.П.Клімова, Н.П. Осипова[та ін.]; за ред.: М.П.Требін, Г.П.Клімова, Н.П. Осипова. Харків: Право, 2015. 208 с.
14. Сагач Г.М. Золотослів. Київ: „Райдуга”, 1993. 378 с.
15. Сагач Г.М. Риторика. Київ: Ін. Юре, 2000, 567 с.
16. Чабан Н.І. навчально-методичний посібник з риторики. Херсон, 2007. 106 с.

Додаткова література:

17. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. Київ, 2004. 344 с.
18. Бондаренко П.С. Судова промова. Львів, 1972.
19. Вандишев В.М. Риторика. К.: Кондор, 2003.
20. Денисюк С.Г. Комунікологія: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2015. 102 с.
21. Колотілова Н.А. Риторика: Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 232с.
22. Коні А. Як привернути й утримати увагу аудиторії. *Закон і бізнес*. 2004. 4-10 вересня (№ 36). С.17.
23. Мазур Р. Публічний виступ: психолого-емоційні засади. *Наука і суспільство*. 2011. № 11/12. С. 27–32.
24. Онуфрієнко Г.С. Риторика: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
25. Ораторське мистецтво: навчально-методичний посібник за ред. І.М. Плотницької, О.П.Левченко. 2-ге вид. Київ: НАДУ, 2011. 128 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті (юридична риторика, Судово-юридична газета, промови, мотиваційні виступи, корисне відео):

26. https://www.youtube.com/watch?v=LgB6u4t_s0
27. <https://org.dn.court.gov.ua/sud0538/pres-centr/general/674136/>
28. <https://sud.ua/>
29. https://www.google.com/search?rlz=1C1A0HY_ruUA736UA736&biw=1920&bih=946&sxsrf=ALeKk01f1sc8R-

- [RtJr0spOQRoXoE1L5JsQ%3A1583130040946&ei=uKVcXtK1OYS53APzrKjIAQ&q=кращі+виступи+з+риторики+відео&oq=кращі+виступи+з+риторики+відео&gs_l=psy-ab.3...9676.28830..29222...2.2..3.140.6](https://www.youtube.com/watch?v=7-lhmdeBPFQ)
30. <https://www.youtube.com/watch?v=7-lhmdeBPFQ>
https://www.youtube.com/watch?v=l_IGrSJYrek